

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.275

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО РЕФОРМИ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ (В КОНТЕКСТІ СТ. 111¹ КК УКРАЇНИ)

В. Бурдін

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: volodymyr.burdin@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0736-0159*

Наголошено, що ні система покарань, їх види, ні зміст окремих видів покарань не є сталим явищем. З розвитком суспільства, зі зміною правового статусу особи в конкретній державі змінюється також система покарань та їхнє наповнення конкретними правообмеженнями. На такі зміни впливають чимало чинників, які формують кримінально-правову політику держави на певному етапі. Підкреслено, що розуміння кари як примусового спричинення страждань, які є невід'ємною частиною покарання при всіх сучасних гуманістичних тенденціях, нерозривно пов'язане зі зміною соціальних цінностей у суспільстві. Проаналізовано появу в КК України нової ст. 111¹, в якій передбачено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. У принципі поява такої статті не викликає особливих застережень щодо змістовної необхідності встановлення кримінальної відповідальності за таку «тиху диверсійну» діяльність під час війни. Водночас формулювання диспозицій окремих частин ст. 111¹ КК України і їх санкцій викликає чимало запитань. Перш за все, окремі склади, передбачені різними частинами ст. 111¹ КК України, фактично становлять собою форму державної зради у вигляді переходу громадянина України на бік ворога в умовах воєнного стану або у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України. Окрім того, якщо порівняти санкції ст. 111 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за державну зраду, та ст. 111¹ КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, то можна зробити висновок про те, що законодавець у ст. 111¹ КК з незрозумілих причин передбачає привілейований склад державної зради. Щодо санкцій окремих частин ст. 111¹ КК є також питання щодо передбачення у них покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яке потребує істотного реформування.

Ключові слова: державна зрада, колабораційна діяльність, кримінальна політика, обмеження у правах, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2022.74.156>

У теорії вітчизняного кримінального права немає єдності поглядів ні щодо самого поняття кримінальної відповідальності, ні щодо окремих її форм. Водночас,

не заглиблюючись у зміст цієї проблеми, треба відзначити, що покарання не тільки завжди розглядалося як невід'ємна форма кримінальної відповідальності, але й подеколи ототожнювалося з нею. Незважаючи на те, що на сьогодні таке ототоження цих понять є очевидно помилковим, історичні передумови для цього існували. Справа в тому, що саме покарання, як свідчить аналіз нормативно-правових актів минулого, було досить тривалий час єдиною формою кримінальної відповідальності. Не буде помилкою, якщо стверджувати, що всі інші її форми, незалежно від їх різновидів, які передбачені не тільки у чинному КК України, але й в кримінальному законодавстві зарубіжних держав, виникли у зв'язку з тенденціями гуманізації застосування покарання та обмеження сфери його застосування. Треба також відзначити, що відповідно до статистичних даних саме покарання займає лівову частку серед інших форм кримінальної відповідальності, які застосовуються до осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень. Конкурувати на сьогодні в цьому відношенні може лише та форма кримінальної відповідальності, яка пов'язана зі звільненням від відбування покарання з випробуванням. Водночас, якщо звернути увагу на процедуру її призначення, то і вона також має нерозривний зв'язок з необхідністю призначення особі покарання, яке може бути реалізоване у випадку порушення умов випробувального терміну. Отже, не випадково, що саме до покарання як окремої форми кримінальної відповідальності прикута особлива увага вчених. До речі, в цьому відношенні доцільно наголосити, що довкола цієї форми точаться не тільки формальні юридичні дискусії щодо переліку видів покарання, змісту їх правообмежень, розмірів та строків застосування, але й обговорюються філософські проблеми, які пов'язані зі свободою волі особи у сучасному суспільстві, статусом особи та можливістю держави обмежувати цей статус, а також з тими цілями, які прагнуть досягти в результаті застосування покарання до засудженого.

Треба відзначити, що ні система покарань, їх види, ні зміст окремих видів покарань не є сталим явищем. З розвитком суспільства, зі зміною правового статусу особи в конкретній державі змінюється також система покарань та їхнє наповнення конкретними правообмеженнями. На такі зміни впливають чимало чинників, які формують кримінально-правову політику держави на певному етапі. Взагалі розуміння кари як примусового спричинення страждань, які є невід'ємною частиною покарання при всіх сучасних гуманістичних тенденціях, нерозривно пов'язане зі зміною соціальних цінностей у суспільстві. Для прикладу, якщо буквально ще кілька десятків років тому «найгіршим покаранням» для дітей за їхні провини була батьківська заборона погуляти разом із друзями на подвір'ї, то для більшості сучасних підлітків «найгіршим покаранням» є заборона користуватися різного роду електронними гаджетами, які дають можливість долучатися до різного роду віртуальних соціальних мереж, грати в комп'ютерні ігри тощо. В багатьох випадках віртуальна реальність має більше значення ніж реальне життя і фізичне спілкування зі своїми однолітками. При цьому психологічні страждання, які відчувають підлітки від таких обмежень, настільки сильні, що подеколи призводять до суїцидальних випадків.

Беззаперечним є факт, що одним із видів політики будь-якої держави є політика у сфері боротьби зі злочинністю. Своєю чергою політика у сфері боротьби зі злочинністю, будучи частиною соціальної політики держави, не становить собою єдиної монолітної структури. Як магістральний напрям діяльності держави у боротьбі зі злочинністю вона складається з кількох елементів – кримінально-правової політики, кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої

політики та кримінологічної (профілактичної) політики. Кримінально-правова політика являє собою системоутворюючий елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки визначає межі злочинного, і таким способом можна стверджувати, що кримінальний закон є результатом реалізації цієї політики на певному рівні [1, с. 83]. У цьому відношенні П. Л. Фріс особливо наголошує, що незважаючи на тісний і нерозривний зв'язок кримінально-правової політики та кримінального права не політика у своєму русі йде за правом, пристосовуючись до його логіки й системи, а, навпаки, право розвивається в напрямі вироблених політичних установок, у реалізації яких воно покликане брати участь [4, с. 87, 562].

Кримінально-правова політика кожної держави унікальна. І ця унікальність пов'язана з низкою чинників як відносно статичного, так і динамічного характеру. До так званих статичних чинників, які є відносно стабільними, можна віднести певні національні історичні і культурні традиції відповідного народу, домінуючу релігію, кліматичні умови, основні сфери економіки, які забезпечують левову частку валових доходів держави, державний лад, пануючу ідеологію, геополітичне розташування держави.

Динамічні чинники не є сталими за своєю суттю, вони змінюються ситуативно, хоча можуть тривати відносно довго, проте вони не можуть призвести до сутнісних, стратегічних, змін кримінально-правової політики держави. Водночас залежно від їхнього соціального значення і масштабу, вони також можуть обумовлювати певні корективи у кримінально-правовій політиці і не враховувати їх було би неправильно. Якщо із статичними факторами, які впливають на формування кримінально-правової політики України на сучасному етапі, все більш-менш зрозуміло у тому відношенні, що вони відомі, то динамічні чинники потребують окремого визначення. До останніх, які на сьогодні зумовлюють зміни Кримінального кодексу України, можна віднести такі:

- економічна та політична нестабільність сучасного суспільства;
- військова агресія на Сході України, фактична втрата контролю за окремими територіями;
- використання кримінального закону як засобу боротьби з політичними опонентами та політичної амністії;
- євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, що своєю чергою вимагає приведення законодавства відповідно до вимог міжнародних стандартів;
- практика Європейського суду з прав людини;
- збільшення рівня корупційних правопорушень у різних сферах;
- поява нових або істотне зростання суспільної небезпеки вже відомих посягань [1, с. 197–198].

Звісно, що це далеко не вичерпний перелік динамічних чинників, які впливають на формування сучасної кримінально-правової політики України. Зрештою він і не може бути вичерпним, оскільки за означенням динамічні чинники змінюються. Водночас саме названі чинники є тими істотними обставинами, які впливають на зміст кримінально-правової політики України, оскільки з ними пов'язана чимала кількість змін до Кримінального кодексу України, зокрема, і в тій його частині, яка стосується покарання.

Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи» у складі цієї комісії створена робоча група з питань розвитку кримінального права. Серед іншого, перед нею поставлені завдання забезпечити розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням

сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, зокрема, підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність. Учасники робочої групи, до складу якої увійшли провідні науковці в галузі кримінального права з різних закладів вищої освіти, поставили перед собою доволі амбітне завдання – розробити проект нового кримінального кодексу.

На спільному засіданні членів робочої групи з представниками депутатського корпусу, а також міжнародними експертами було обговорено та прийнято Концепцію реформування кримінального законодавства України, яка відображає основні ідеї, що будуть покладені в основі нового кримінального кодексу. Одним із найважливіших питань кримінально-правової політики на сучасному етапі, а відповідно і реформування кримінального законодавства є питання про форми та види кримінально-правового реагування держави на вчинений особою злочин. На думку учасників Робочої групи з розробки нового кримінального законодавства, новий кримінальний кодекс має бути побудований за моделлю «маленького, але жорстокого» закону. Така концепція не допускає існування надто широкого спектру покарань, як це є в чинному КК України.

Основна ідея Робочої групи зорієнтуватися на двох покараннях – штрафі та позбавленні волі на певний строк (ув'язненні). У принципі більшість держав Європейського Союзу дотримуються при формуванні системи покарань саме такого підходу. Звісно це не означає, що в кримінальному законодавстві не буде інших заходів впливу на злочинця. Вони будуть, і їх буде чимало, проте визначення їх змісту, підстав застосування, можливість поєднання з покаранням буде регламентуватися в межах інших кримінально-правових інститутів – заходів безпеки, пробації тощо. Що ж до покарань у вигляді позбавлення волі (ув'язнення) та штрафу, то в новому кримінальному кодексі дуже важливо правильно зберегти баланс між цими двома видами покарання.

На сьогодні реальні пенітенціарні дослідження переконливо доводять, що покарання у вигляді позбавлення волі не є панацеєю у боротьбі зі злочинністю і негативні наслідки відбування цього покарання є більш ніж очевидні, особливо коли йдеться про неповнолітніх злочинців. Щодо цього треба наголосити, що Мінімальні стандарти правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) категорично вимагають від держав, щоб позбавлення волі до неповнолітніх злочинців застосовувалося як крайній засіб кримінально-правового впливу. Мінімальні стандарти правила Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила), також вимагають наявності широкого спектру кримінально-правових заходів впливу, не пов'язаних із ув'язненням і щодо дорослих злочинців. Щодо цього особливу увагу варто звернути на інституті пробації, реформування якого відбуватиметься з урахуванням Правила Ради Європи про пробацію.

Водночас, якщо говорити про перспективи системи покарань у новому кримінальному кодексі, то, на мій погляд, не варто захоплюватися і альтернативним до позбавлення волі покаранням у вигляді штрафу. Його застосування також має певні негативні аспекти. З одного боку, його застосування не пов'язане з тими негативними наслідками, які наявні у випадку засудження особи до позбавлення волі, з іншого боку, не повинно створюватися враження про те, що держава готова торгувати злочинами. Розширення можливості призначення штрафу підтримують міжнародні експерти. Зокрема, у висновку Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи стосовно проекту закону № 7279 про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень від 12 жовтня 2018 року використовується навіть своєрідний термін – «монетизація» покарань. Дійсно, така «монетизація» покарання сприймається як гуманізація кримінальної відповідальності, сприятиме розвантаженню переповнених місць позбавлення волі. Водночас захоплення покаранням у вигляді штрафу має певний ризик того, що вчинення злочину або певної категорії злочинів може стати привілеєм багатіїв, які матимуть можливість без особливої шкоди для себе просто відкупитися перед державою. За всіх позитивних моментів застосування штрафу як виду покарання, а це, як вже було зазначено, і скорочення «тюремного населення», і наповнення державного бюджету, важливо, щоб новий кримінальний кодекс не нагадував меню в ресторані, коли рішення особи про вчинення злочину може залежати від наявності певної суми грошей, яку вона готова заплатити за його вчинення [1, с. 207].

Як вже було зазначено вище, на кримінально-правову політику, що в підсумку призводить до змін у законодавстві, впливають чинники динамічного характеру. На жаль, але на сьогодні одним із таких основних чинників є відкрита військова агресія російської федерації проти України. З одного боку, ця ситуація спричинила той факт, що запрацювали ті кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за посягання на основи національної безпеки України, норми про військові кримінальні правопорушення, а також правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. З іншого боку, нові соціальні умови функціонування нашої держави потребують і змін законодавства, зокрема КК України. Законодавець сформулював нові кваліфіковані склади кримінальних правопорушень з урахуванням кваліфікуючої ознаки вчинення кримінального правопорушення «в умови воєнного стану». Окрім того, з'явилися нові склади кримінальних правопорушень, виділені в самостійних статтях Особливої частини КК України. Так, Законом України від 3 березня 2022 року № 2108-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» КК України було доповнено ст. 111¹ «Колабораційна діяльність». У принципі поява такої статті не викликає особливих застережень щодо змістовної необхідності встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність під час війни. Водночас формулювання диспозицій окремих частин ст. 111¹ КК України і їх санкцій викликає чимало запитань.

Перш за все, окремі склади, передбачені різними частинами ст. 111¹ КК України, фактично становлять собою форму державної зради у вигляді переходу громадянина України на бік ворога в умовах воєнного стану або у формі надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України. Крім того, якщо порівняти санкції ст. 111 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, та ст. 111¹ КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, то можна зробити висновок про те, що законодавець у ст. 111¹ КК з незрозумілих причин передбачає привілейований склад державної зради. Щодо санкцій окремих частин ст. 111¹ КК є також питання щодо передбачення у них покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Йдеться про те, що в санкціях усіх частин ст. 111¹ КК України передбачено покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Так, у ч. 1, 2 ст. 111¹ КК України вказане покарання передбачене як основне і безальтернативне на строк від десяти до п'ятнадцяти років, а в

санкціях ч. 3–8 ст. 111¹ КК України як додаткове обов'язкове на той самий строк. Враховуючи такі нові строки цього покарання були внесені відповідні зміни і до ст. 55 КК України. Загалом підтримуючи ідею застосування вказаного виду покарання за колабораційну діяльність, вважаю, що все ж таки потрібно було диференціювати строки застосування цього покарання залежно від того призначається воно як основне чи як додаткове покарання. Адже в теорії кримінального права очевидним є той факт, що додаткові покарання не можуть бути ні рівнозначними, ні більш суворими порівняно з основними покараннями. Щоправда, що стосується призначення цього покарання як додаткового, то законодавець вже кілька разів порушив цей догматичний принцип, коли вносив зміни до ст. 55 КК України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про очищення влади», а також змінами, які були пов'язані з посиленням відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння.

Окрім того, при формулюванні санкції ч. 3 ст. 111¹ КК України законодавець вкотре допускає граматичну помилку, на яку вже свого часу звертав увагу у своєму рішенні Верховний Суд України, яке стосувалося призначення покарання за службове підроблення. Йдеться про те, що в санкції ч. 3 ст. 111¹ КК України вказано, що за передбачені у диспозиції діяння караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Відсутність коми перед додатковим покаранням у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю робить можливим його призначення лише з позбавленням волі, що необґрунтовано обмежує сферу його застосування з іншими основними покараннями, передбаченими у санкції.

У ч. 2 ст. 55 КК України вказано, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. На наявність такої прямої залежності між можливістю призначення цього покарання як основного тільки у випадку, коли засуджений вчинив кримінальне правопорушення, зловживаючи своєю посадою або певною діяльністю, в ст. 55 КК України не вказано. Не роз'яснює цього питання і Пленум Верховного Суду України в постанові від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання». Водночас треба погодитися з тими вченими, які вважають, що і як основне покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю також вказує законодавець у санкції лише тоді, коли вчинене кримінальне правопорушення було безпосередньо пов'язане із посадою, яку винний обіймав, або діяльністю, якою він займався [2, с. 9]. Адже в іншому випадку порушувалася би логіка і єдність правової природи цього виду покарання.

Водночас очевидно, що зміна соціальних умов існування суспільства так чи інакше спонукає замислитися над зміною окремих видів покарань, їх змісту та правил призначення з метою, перш за все, підвищення їх ефективності в нових умовах. З урахуванням того, що законодавець передбачає в ч. 1, 2 ст. 111¹ КК України за вчинення окремих видів колабораційної діяльності основне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною

діяльністю, то з урахуванням викладених аргументів щодо зв'язку цього покарання зі зловживанням винною особою своєю посадою чи певною діяльністю під час вчинення кримінального правопорушення, виникає питання про суб'єкта цього складу правопорушення. Формально з урахуванням такого зв'язку можна дійти висновку про те, що суб'єкт цих складів кримінальних правопорушень є спеціальний – тобто особа, яка обіймала певну посаду або займалася якимось специфічним видом діяльності, що обумовлювало можливість вчинення нею певного суспільно небезпечного діяння. Водночас аналіз об'єктивної сторони відповідних складів кримінальних правопорушень дає підстави для однозначного висновку про те, що передбачене діяння може бути вчинене будь-якою особою, адже не вимагає ні особливих повноважень, ні інших специфічних умов його вчинення. Тож, на практиці може виникнути парадоксальна ситуація, коли безробітний, не використовуючи ні посади, ні якогось особливого виду діяльності публічно заперечував здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічно закликав до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, не міг би бути визнаний суб'єктом цього кримінального правопорушення або фактично передбачене покарання не могло би бути до нього застосоване.

Думається, що, передбачаючи в санкціях ст. 111¹ КК України покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, законодавець потенційно заклав ідею реформування цього покарання шляхом розширення сфери його застосування, яку, на жаль, так і не реалізував шляхом внесення відповідних змін до ст. 55 КК України. Не так давно вчені, які досліджували це покарання, стверджували, що істинна роль покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, полягає не в ганьбі від цього позбавлення, а в превентивній ролі такого впливу на засуджену особу, адже вона позбавляється можливості використовувати посаду або діяльність для нелегального збагачення [1, с. 13]. Проте, мабуть, настав час, коли лише цією метою обмежувати застосування цього покарання не можна.

Зокрема, після доповнення КК України ст. 111¹ і встановленні у санкціях всіх її частин або основного, або додаткового обов'язкового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю постає питання, що саме хотів передбачити законодавець (які саме обмеження) для осіб, які будуть засуджені за колабораціонізм? Очевидно, що йдеться не про заборону продавати морозиво або керувати транспортним засобом, займатися лікарською чи адвокатською практикою. У ст. 111¹ КК України йдеться про так зване політичне кримінальне правопорушення і наслідки для особи повинні бути також політично обмежувального характеру, зокрема, заборона проживати у певних місцях, брати участь у виборах і референдумах, бути членом політичних партій і т. п. У цьому відношенні цілком слушною є думка вчених про те, що зміст покарання повинен виводитися і відповідати природі злочину. Фактично колабораціоністи – це так звані тихі диверсанти, які не вчиняють агресивних насильницьких руйнівних діянь, проте все ж таки заподіюють шкоду основам національної безпеки держави, підриваючи її зі середини, руйнуючи ідею опору або структуру її попередньої діяльності. На мій погляд, зміст правообмежень, які передбачені у ст. 55 КК у чинній її редакції, не дозволяє реалізувати задум законодавця щодо цього покарання, зокрема, за кримінальні правопорушення, передбачені у ст. 111¹ КК України. Адже громадян, які зрадили свою державу в буквальному значенні цього слова, що повною мірою стосується і колабораціоністів, потрібно відлучати

(ізолювати), перш за все, від політичного життя цієї держави, від можливості брати участь у формуванні органів державної влади, здійснювати функції представників влади, впливати на суспільну думку з метою формування у населення антидержавницьких ідей тощо. Тільки у такому випадку можна погодитися зі застосуванням до колабораціоністів покарання у вигляді обмеження певних прав та можливостей здійснювати певні види діяльності, а також збільшених строків цього покарання до п'ятнадцяти років. До речі, в цьому випадку можна було би погодитися з ученими, які пропонували за окремі види кримінальних правопорушень застосовувати це покарання навіть довічно [2, с. 8]. Окрім того, з метою розширення й уточнення змісту правообмежень розглядуваного виду покарання можна запропонувати виділення в межах ст. 55 КК України окремих пунктів, у яких вказати, про які саме обмеження і яких прав ідеться, адже застосування цього покарання передбачає найрізноманітніші обмеження і в трудових, і в цивільних правах. Ці обмеження також можуть бути розширені з тим, щоб могли бути застосовані до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, наприклад, з використанням різного роду небезпечних предметів, тварин тощо. Зокрема, певні обмеження цілком могли би застосовуватися до осіб, винних у знущаннях над тваринами, у незаконному поводженні з певними предметами шляхом заборони мати їх у власності чи володінні.

З урахуванням викладеного можна запропонувати нову редакцію ст. 55 КК України.

Стаття 55. Обмеження у правах

1. Обмеження у правах полягає в забороні протягом визначеного судом строку можливості реалізовувати засудженим свої політичні, трудові або цивільні права.

2. Обмеження політичних прав засудженого може полягати в забороні:

а) кандидувати на виборах до Верховної Ради України та (або) до органів місцевого самоврядування;

б) бути засновником політичної партії та (або) бути членом політичної партії;

в) бути засновником та (або) членом громадського об'єднання та (або) релігійної організації;

г) публічних виступів та публікацій, які пов'язані з передвиборчою агітацією або агітацією перед проведенням референдуму;

д) організувати публічні зібрання;

е) брати участь у референдумі.

3. Обмеження трудових прав засудженого полягає у забороні здійснювати певні види діяльності або займати певні посади на підставі трудового договору або контракту.

4. Обмеження у цивільних правах засудженого полягає у забороні здійснювати певні види діяльності або займати певні посади на підставі цивільного договору, бути засновником юридичних осіб приватного права та (або) володіти, користуватися чи розпоряджатися певним майном.

5. При призначенні покарання у вигляді обмеження у правах суд у вирокі повинен зазначити, які саме права засудженого будуть обмежені. Суд може застосувати обмеження одночасно до декількох прав засудженого.

6. Обмеження у правах може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'ятнадцяти років або як додаткове покарання на строк від одного до двох років, якщо цим Кодексом не передбачені більш тривалі строки.

Обмеження у правах як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років.

Обмеження у правах як додаткове покарання за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав і свобод громадянина, передбачених статтями 157–160 цього Кодексу, призначається на строк п'ять років.

Обмеження у правах у вигляді позбавлення права керувати транспортними засобами як додаткове покарання призначають на строк до десяти років.

Обмеження у правах як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111¹ цього Кодексу, призначають на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

7. Обмеження у правах як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення було встановлено зловживання певними правами з метою вчинення кримінального правопорушення або коли суд з урахуванням особи засудженого та інших обставин справи визнає за неможливе збереження за ним певних прав.

8. При призначенні обмеження прав як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у вигляді обмеження прав як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування статті 77 цього Кодексу – з моменту набрання законної сили вироком.

Список використаних джерел

1. Бурдін В. М. До питання про сучасну кримінально-правову політику України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. № 70. С. 196–210.
2. В'юник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2021. 20 с.
3. Марченко Н. В. Додаткові покарання та особливості їх призначення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ 2009. 20 с.
4. Фріс П. Л. Вибрані праці. Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. 652 с.

References

1. Burdin, V. M. (2020). Do pytannia pro suchasnu kryminalno-pravovu polityku Ukrainy. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia yurydychna, № 70*, 196–210.
2. Viunyk, M. V. (2021). *Spetsialni vydy pokaran za kryminalnym pravom Ukrainy*: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kharkiv.
3. Marchenko, N. V. (2009). *Dodatkovy pokarannia ta osoblyvosti yikh pryznachennia*: avtoref. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv.
4. Fris, P. L. (2014). *Vybrani pratsi*. Ivano-Frankivsk: Foliant.

**SOME CONSIDERATIONS CONCERNING THE REFORMATION
OF DEPRIVATION OF RIGHT TO HOLD CERTAIN OFFICES
OR TO UNDERTAKE CERTAIN ACTIVITY PUNISHMENT
(IN THE CONTEXT OF ARTICLE 1111 OF THE CC OF UKRAINE)**

V. Burdin

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: volodymyr.burdin@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0736-0159*

The author emphasizes that neither the system of punishments and their kinds, nor the contents of certain kinds of punishments are the constant phenomena. Due to the development of society, when the social status of a person in the certain state is being changed, the system of punishments and their filling with the specific restrictions are being altered as well. These changes are influenced by the numerous factors that form the state criminal legal policy at the certain stage. The researcher underlines that the understanding of vengeance as the coercive sufferings that are the integral part of punishment in the light of all the contemporary humanistic tendencies is inseparably related to the changes of social values within the society. The author analyzes the emergence of the new Article 111¹ of the CC of Ukraine that foresees criminal liability for collaborative activity. In general, the emergence of this Article doesn't cause any particular objections concerning the necessity of regulating criminal liability for such «silent subversion» activity during the war. At the same time, the wording of the dispositions of the certain parts of Article 111¹ of the CC of Ukraine, as well as of their sanctions, cause a plenty of questions. At first, certain corpora delicti that are fixed in Article 111¹ of the CC of Ukraine in fact comprise such a form of high treason as the transition of a citizen of Ukraine to the side of the enemy under martial law or in the form of assistance to a foreign state, foreign organization or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine. Moreover, if one compares the sanction of Article 111 of the CC of Ukraine fixing criminal liability for high treason with the sanction of Article 111¹ of the CC of Ukraine foreseeing criminal liability for collaborative activity, one can arrive at the conclusion that legislator due to the unclear reasons has foreseen the privileged corpus delicti of high treason in Article 111¹ of the CC of Ukraine. As to the sanctions of Article 111¹ of the CC of Ukraine, there is one more question concerning such kind of punishment as deprivation of right to hold certain offices or to undertake certain activity that needs to be reformed.

The author substantiates that having foreseen the punishment of deprivation of right to hold certain offices or to undertake certain activity in the sanctions of Article 111¹ of the CC of Ukraine, the legislator potentially did lay down the idea of reforming this kind of punishment by the way of widening the sphere of its application that unfortunately had not been realized yet by appropriate altering of Article 55 of the CC of Ukraine. It is stated that in Article 111¹ of the CC of Ukraine it goes about the so-called political criminal lawbreaking, so that the consequences for the person should be of the politically restrictive character, in particular, it goes about the prohibitions to dwell in certain places, to take part in the elections and referenda, to be the member of political parties etc. The opinion of the scholars that the content of punishment should be deduced from and correspond the nature of criminal lawbreaking is supported.

Keywords: high treason, collaborative activity, criminal policy, restrictions of rights, deprivation of right to hold certain offices or to undertake certain activity.

*Стаття: надійшла до редакції 02.04.2022
прийнята до друку 20.05.2022*